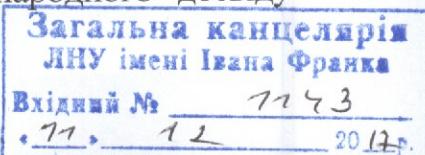

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Панчак-Бялоблоцької Надії Василівни

«Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях», подану на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Дисертація Н. В. Панчак-Бялоблоцької написана на надзвичайно актуальну тему у контексті кризи парламентаризму в Україні. Сучасні тенденції трансформації політичного простору, будучи пов'язаними з кризою традиційних і появою нових політичних інститутів, кореспонduються з глибокими змінами у характері політичних і міжінституційних відносин, тим самим вимагаючи якісного оновлення теоретико-методологічного й емпіричного інструментарію пізнання феноменів політичного світу, зокрема й проблематики урядів меншості. Йдеться передусім про європейські парламентські демократії, в яких вони трапляються найчастіше. Це особливо актуально на тлі досвіду формування та перебігу політичних процесів в Україні, яка в 2014 р. підписала угоду про євроінтеграцію, а відтак зі значною долею ймовірності може почати переймати деякі атрибути міжінституційних відносин країн Західної та Центрально-Східної Європи, які сьогодні є членами ЄС або прирівнюються/асоціюються з ними.

Відтак дисертаційне дослідження Н. В. Панчак-Бялоблоцької покликане довести, що уряди меншості в європейських парламентських демократіях можуть окреслюватись різними формотворчими, функціональними і регламентними ознаками, запроваджувати різні політико-правові, соціально-економічні й інші дії, значно відрізняючись рівнями стабільності й ефективності. Тому порівняльний аналіз сутнісних характеристик, типів, особливостей формування й функціонування, рівнів відповідальності та наслідків діяльності урядів меншості в європейських парламентських демократіях становить вкрай важливу політологічну проблему. Науковий доробок Н. В. Панчак-Бялоблоцької також актуалізований доцільністю вивчення і запровадження міжнародного досвіду

найбільш ефективних форм міжінституційних відносин.

Не викликає зауважень постановка мети і завдань роботи (с. 20–21). Дисертант обрала за мету з'ясувати і порівняти сутність, типи, особливості формування, функціонування, відповідальності і наслідків урядів меншості в усіх європейських парламентських демократіях, тобто у дуже широкій вибірці кейсів країн Західної та Центрально-Східної Європи. Доповнюється це вдало визначеними об'єктом та предметом дослідження, зміст яких засвідчують сутнісне розуміння й фахове опрацювання автором обраної дослідницької проблематики. Унаслідувано це в оптимально продуманій методології дослідження, котра увібрала в себе комплекс як загальнонаукових, так і спеціальних якісних і кількісних методів аналізу. Також сильною рисою дисертаційної роботи є теоретико-методологічна й емпірична складові, які органічно поєднані. Структура дисертації є логічною і спрямованою на вирішення сформульованих дисертанткою завдань. Викладений послідовно матеріал чупроводжується ґрунтовними висновками. Заслуговує уваги і те, що постановка означеної наукової проблематики спирається на результати наукових досліджень з широкого кола джерел, які передусім репрезентують західну політичну науку (с. 574–664). Відтак дисертаційна робота Н. В. Панчак-Бялоблоцької характеризується вдалим поєднанням ґрунтовної теоретико-методологічної бази і дослідженням широкої суспільно-політичної практики функціонування європейських парламентів.

До основних здобутків автора дисертаційної роботи варто віднести такі:

1. Усесторонньо й систематично проаналізовано історіографію та стан дослідження проблематики урядів меншості у політичній науці і на цій підставі аргументовано, що досліджувана проблема у сучасній порівняльній політології дуже широка і багатогранна та стосується здебільшого саме парламентських демократій у Європі, а тому й переважно окреслена доробками західної, а не вітчизняної політичної науки (с. 33–86).

2. Аргументовано, що для європейських парламентських демократій властиві різні типи партійних урядів як «вузлових» точок у здійсненні виконавчої влади.

Але серед них статистично превалують уряди більшості, а натомість уряди меншості є закономірним варіантом подолання ідеологічних антагонізмів партій. Водночас, констатовано, що уряди меншості є узвичаєним явищем та різновидом урядів у більшості парламентських демократій, бо в середньому становлять третину всіх урядових кабінетів: з більшою кількістю, але меншою часткою в країнах Західної Європи й навпаки – в країнах Центрально-Східної Європи (с. 28, 115–159).

3. Зафіксовано, що кількість і відсоток однопартійних й коаліційних урядів меншості в європейських парламентських демократіях сумірні, але серед коаліційних урядів меншості превалують двопартійні, адже кількість коаліційних урядів меншості скорочується в разі зростання кількості партій таких урядів. Водночас, зауважено, що у Центрально-Східній Європі превалують коаліційні уряди меншості, а в Західній Європі спочатку превалювали однопартійні, а сьогодні – коаліційні уряди меншості. Також помічено, що серед урядів меншості в європейських парламентських демократіях переважають такі, в яких урядові партії мають представництво на рівні 45 % і більше від складу легіслатур, але в середньому партії урядів меншості мають представництво на рівні близько 40 % мандатів парламентів (с. 24, 160–184).

4. Виокремлено принципи, згідно з якими: у Західній Європі уряди меншості композиційно менш складні, ніж у Центрально-Східній Європі; уряди меншості є неоптимальними та нестабільними рішеннями, до яких звертаються у випадку, коли інші варіанти урядів є неефективними; уряди меншості можуть бути рівноважними феноменами, а тому їх не треба оцінювати як рідкісні й аномальні винятки; умови й особливості формування та відповідальності урядів меншості треба розглядати наочно і з огляду на раціональні, партологічні та інституційні перспективи; уряди меншості найкраще описувати у теоріях і моделях, які апріорні, політико-орієнтовані та кооперативні, хоча загалом існуючі теорії та моделі формування урядів меншості малопрогностичні (с. 26, 216–256).

5. Запропоновано кореляції, за якими уряди меншості частіше формуються, коли: вони обслуговуються негативними правилами урядово-формотворчого процесу; визначаються поєднанням випереджаючих й результатуючих вотумів інвеститури;

реактивними (а не активними чи неактивними) за повноваженнями є легіслатури – особливо бікамеральні. Однак аргументовано, що уряди меншості: однаково часто формуються у системах, де передбачено і не передбачено вотумів інвеститури урядам; у системах негативного парламентаризму превалують в разі регламентованості вотумів інвеститури урядам; у системах позитивного парламентаризму частіше формуються прийняттям вотумів інвеститури відносною більшістю (с. 27, 257–321).

6. Констатовано, що уряди меншості дещо стабільніші: в парламентських демократіях Західної, а не Центрально-Східної Європи; у системах негативного, а не позитивного парламентаризму; у демократичних режимах, які конструюються на принципах консенсусу та корпоративізму і партійним системам яких не властиві домінуючі партії. Також виявлено, що уряди меншості не обов’язково формуються в умовах політичної та соціально-економічної кризи, адже можуть бути й ознакою стабільного політичного середовища, а типи урядів – це не обов’язковий предиктор їхньої ефективності. Відтак аргументовано, що уряди меншості можуть функціонувати успішно й ефективно, бо не обмеженіші та не менш інституційно чутливі, підзвітні, прозорі і відповідальні, ніж уряди більшості (с. 25, 519–552).

Загалом достовірними й обґрунтованими є висновки і пропозиції дисертації (с. 553–574). Наукова новизна основних положень наукового дослідження є аргументованою та переконливою.

Дисертаційна робота Н. В. Панчак-Бялоблоцкої є інноваційним дослідженням яке на високому науковому рівні започатковує вивчення нових проблем політичної науки і практики. Ця робота викликає справжній інтерес у фахівців-політологів і політиків, адже містить цікавий емпіричний і фактологічний матеріал, важливі висновки і корисні рекомендації незаангажованого науковця. Вони можуть бути використані для подальшого політичного й інституційного поступу України.

Дисертація виконана на належному науково-методичному рівні, оформлена відповідно до державних стандартів і вимог Міністерства освіти і науки України. Апробація основних положень дисертації була здійснена на міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових конференціях, семінарах,

круглих столах тощо. Кількість і обсяг публікацій цілком відповідає встановленим вимогам. За темою дисертації загалом опубліковано 38 наукових праць, з яких 16 – наукові статті у фахових збірниках, 8 – у закордонних виданнях. Зміст автoreферату відповідає змісту дисертації.

Втім робота Панчак-Бялоблоцкої Н. В. викликає деякі зауваження і побажання, зокрема:

1. В огляді наукової літератури і стану дослідження проблематики урядів меншості у політичній науці варто було би приділити більше уваги аналізу наукової літератури вітчизняних дослідників, навіть якщо вона стосується урядів меншості опосередковано. Це сприяло би окресленню напрямів дослідження українських вчених в аналізованій і суміжній з нею сферах політичної науки.

2. Теоретико-методологічно важливим і актуальним є з'ясування логіки спротиву урядам меншості з боку різних політичних інститутів та акторів у державі. Чи можна узагальнено й односторонньо стверджувати, що уряди меншості є більше політично вигідними або невигідними тим чи іншим політичним акторам?

3. Дослідниця виокремлює набір передумов, причин та особливостей формування, атрибутів функціонування і наслідків урядів меншості у європейських парламентських демократіях і трактує його частково як генералізований, а частково як змінювальний. Відтак виникає запитання, чи такий набір спрацьовуватиме у випадку країн, які не належать до кластера парламентських демократій. Чи, допустимо, в президентських демократіях або взагалі в недемократіях він визначатиметься і додатковими чинниками?

4. Деякого уточнення потребує з'ясування кореляції частоти формування, ефективності функціонування і стабільності існування урядових кабінетів меншості у європейських парламентських демократіях. Приміром, чи можна стверджувати, що в країнах, де уряди меншості формуються дуже часто і навіть повторювально, а функціонують не менше, аніж уряди більшості, вони водночас й не є менш ефективними, ніж уряди більшості?

Утім зазначені зауваження і побажання загалом не впливають на позитивне враження від роботи враження від роботи, а також не применшують її наукової

цінності та наукової новизни. Вони радше мають характер запрошення до дискусії та побажання щодо подальшого ґрунтовного наукового дослідження цієї проблеми.

Отже, дисертаційна робота й автoreферат Панчак-Бялоблоцкої Надії Василівни «Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях» виконані на належному науковому рівні, вони відповідають вимогам МОН України і п. 9, 10, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), які висуваються до докторських дисертацій та відповідають паспорту обраної спеціальності, а їх автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

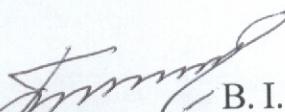
Офіційний опонент,

доктор політичних наук, професор,

завідувач кафедри політології

та державного управління Східноєвропейського

національного університету імені Лесі Українки

В. І. Бортніков

